

**DESMUNTANT ÀFRICA:
Innovació, participació i reflexió en Geografia Humana**

Anna Roca Torrent
Universitat de Girona
Departament de Geografia
anna.roca@udg.edu

Sandra Ricart Casadevall
Universitat de Girona
Departament de Geografia
sandra.ricart@udg.edu

Resum

Desmuntant Àfrica és una experiència pedagògica inèdita en el marc de l'assignatura de Geografia Humana que pretén estudiar la complexitat del sistema món tot partint d'una plataforma d'anàlisi concreta: l'Àfrica subsahariana. S'utilitza com a eina didàctica l'entorn interactiu *Moodle*, que dinamitza el tractament dels diferents escenaris simulats que haurà de resoldre cada alumne (representant d'un país). Les seves vuit edicions (set de les quals s'han desenvolupat en l'entorn virtual de Microsoft Messenger Groups) posen de manifest que aquest joc d'estratègia: (a) potencia la reflexió crítica entorn temàtiques com els recursos naturals, la cooperació internacional, l'economia i la producció d'aliments, els drets i les llibertats, els conflictes latents,...; (b) promou la necessitat d'actuar mitjançant propostes proactives; (c) constata la participació col·lectiva; i (d) fomenta la imaginació i la creativitat en l'elaboració d'estratègies per afrontar-ne el desenvolupament. A més, i de forma paral·lela a la dinàmica del joc, alguns alumnes-participants aposten per propostes col·lectives i alternatives al joc per tal d'afrontar interessos més enllà dels escenaris plantejats. Per últim, *Desmuntant Àfrica* trenca amb la relació estereotipada entre professor i alumne perquè magnifica el diàleg i la interacció entre els representants dels diferents països a partir de sinèrgies específiques, aposta per l'aproximació i el coneixement d'espais poc coneguts i aprofundeix en lectures especialitzades i en documents de rigorosa actualitat.

Les diferents visions, interpretacions i posicionaments de la realitat actual davant el procés i la dinàmica del desenvolupament a escala mundial són, en bona part, objectius als quals pretén donar resposta la disciplina geogràfica dins el context de la Geografia Humana. En aquest sentit *Desmuntant Àfrica* vol acomplir un únic objectiu: aplicar els mètodes i les tècniques necessaris per, a partir d'un escenari de treball proposat i basat en una temàtica actual, assolir el desenvolupament dels països de l'Àfrica subsahariana. Tot plegat, aprofundint en actuacions individuals i col·lectives amb la finalitat que els alumnes analitzin i sobretot actuïn des de perspectives socials, econòmiques, territorials i ambientals.

Text de la comunicació

1. *Desmuntant Àfrica: més que un joc*

Desmuntant Àfrica, una realitat didàctica que s'ha emprat en els darrers vuit cursos acadèmics en les pràctiques de l'assignatura de Geografia Humana (que fins el curs 2008-2009 ha format part de la Llicenciatura de Geografia a la Universitat de Girona) pretén, per una banda, involucrar l'alumne en la comprensió i posterior actuació davant la complexitat geogràfica del

sistema món per tal d'estudiar, des d'una perspectiva integral (socioeconòmica, territorial i ambiental), espais poc coneguts i així reflexionar de forma crítica; i per l'altra, actuar davant la situació de partida del context d'estudi.

L'actuació de l'alumnat permet assumir postures clares i participatives, al mateix temps que capaces de inserir-se en la realitat de l'àmbit (en un marc teòric). Es tracta de recollir iniciatives i tendències que contribueixin a reduir els desequilibris presents i possiblement futurs, que desvirtuïn les contradiccions i que accelerin el desplegament d'accions i estratègies per tal de millorar les oportunitats de la població del país que, cada alumne, responsablement representa. Tot plegat, s'apropa a un aprenentatge obert, flexible i vivencial de la Geografia. Des d'aquest punt de vista, *Desmuntant Àfrica* permet valorar elements com l'espontaneïtat, la imaginació, la coherència de les propostes, l'engranatge d'actuacions dinàmiques o la sistematització de coneixements que ajuden a comprendre el context mundial i a promoure la necessitat d'actuar amb pensament crític i creatiu.

Al llarg de les vuit edicions s'ha comprovat que *Desmuntant Àfrica* desperta i, sobretot, accepta postures constructives, flexibles i, a voltes, lligades a la cooperació. Tot plegat, segurament com a resultat primer, de les lectures i la documentació treballades, segon, de l'aflorentament i la contextualització dels valors i criteris personals de l'alumnat i, finalment, de la innovació en les tècniques geogràfiques, tot ampliant horitzons, qüestionant realitats estereotipades i capgirant tendències.

2. L'entorn com a mètode

Durant aquest darrer curs acadèmic 2008-2009 el seguiment del *Desmuntant Àfrica* s'ha fet a través de la pàgina web de la Universitat de Girona amb accés restringit a alumnes i professors de l'assignatura de Geografia Humana, dins el pla pilot de la implementació de l'entorn Moodle (plataforma de codi lliure que crea entorns virtuals d'ensenyament i aprenentatge). Aquest joc d'estratègia enguany s'ha organitzat a partir de l'activitat *Fòrum*, donat que, en un dels seus tres variants, s'ha considerat l'activitat de Moodle que permet la màxima interacció entre els participants. A més, aquest entorn facilita que s'hi puguin lligar molts altres tipus d'activitats didàctiques (com ara les tasques, els wikis, els xats o els qüestionaris) la qual cosa significa poder potenciar el coneixement basat en el diàleg entre els participants i organitzar les classes/pràctiques cent per cent en línia en un entorn de fàcil ús, intuïtiu i dinàmic.

No obstant això, *Desmuntant Àfrica* s'havia desenvolupat fins la darrera edició en el marc del *Messenger Groups de Microsoft* per diverses raons. La facilitat d'accés a la creació de l'entorn, la interactivitat d'aquesta plataforma virtual que quasi permetia crear formats a mida, la operativitat des del correu electrònic per vincular la informació prèviament treballada, el coneixement previ per part de l'alumnat d'aquesta tipologia d'entorns virtuals i sobretot Internet, és a dir, l'obertura cap a l'exterior i el poder compartir la informació disponible, feien d'aquest entorn un mitjà inqüestionable. Amb tot però, aquest format també requeria tot un conjunt d'obligacions, com ara haver de mantenir els administradors (professors) i els continguts de cada edició en actiu, tot i que, en acabar el curs i una vegada s'havien avaluat, es donaven per tancats.

En començar el curs 2008-2009 però, aquest entorn va deixar de ser actiu per la pròpia reconversió cap a un nou format des de *Multiply* que, lamentablement, no acomplia amb suficient garantia les necessitats del joc, moment que es va aprofitar per primer, capturar tota la

informació encara disponible en aquest format (s'han salvat 6 de les 8 edicions) i, segon, aprofitar la posta en marxa del pla pilot de *Moodle* per desenvolupar-hi les pràctiques de l'assignatura de Geografia. *Moodle* millorava l'entorn virtual anterior en dos sentits: per una banda, l'aspecte físic va protagonitzar una millora considerable en tant que el marc de treball permetia introduir informació de tipologia variada com gràfics, mapes, text en diferents formats..., i per l'altra, l'aportació de capacitat i de memòria d'emmagatzematge facilitava el buidatge d'informació complementària que, d'altra manera, hauria quedat en un calaix.

En mig de la presa de decisions sobre el format interactiu a seguir però, va aparèixer una nova proposta en la quarta edició que, coincidint amb el desplegament informàtic de "La meva UdG" a la comunitat universitària, es volia aprofitar la seva implementació pel funcionament del *Desmuntant Àfrica*. Dues qüestions però varen ser claus per a desestimar-lo: en primer lloc, la dificultat inicial d'entendre un format tancat, incipient i poc adaptable al joc; i en segon lloc, l'obligació de tancar-lo en intranet, havent de prescindir de les capacitats de la xarxa interactiva.

Amb independència del format però, s'havia coincidit en el nivell de llibertat i comoditat oferta a l'alumnat, de manera que aquest podia gaudir d'un espai on abordar els interrogants i les corresponents respostes sobre la dinàmica del país representat i, alhora, copçar el comportament dels països veïns, facilitant en tot moment la interacció entre uns i altres, essent conscients que formaven part d'un tot, l'Àfrica, i que el seu desenvolupament depenia, molt sovint, de la capacitat d'impulsar sinèrgies amb aquells amb qui compartia frontera.

3. La dinàmica del joc

Cada alumne es donava d'alta en l'entorn virtual *Moodle* després d'haver escollit un país de l'Àfrica subsahariana i des d'aleshores esdevenia "responsable del seu desenvolupament". Inicialment i de forma paral·lela a aquest procés es lliurava un bloc informatiu bàsic en format digital (dossier, webs i vincles de referència, articles, dades diverses) que l'alumnat ampliaria segons els requeriments de cadascun dels escenaris. Cada mes, i sempre seguint el temari de l'assignatura, es plantejava un escenari que l'alumne hauria de resoldre tot aportant informació complementària. Aquest afrontava cadascun dels escenaris des d'un rol o paper diferent. Per exemple, si en el primer s'assumia el paper de cap de govern, en el següent podia resoldre l'escenari des de la ciutadania, com a responsable d'una ONG, des d'un sector econòmic, com a líder d'un sindicat, com a membre del món acadèmic, com a observador internacional, ...). De manera que, l'alumne, primer, havia de informar-se (documentar-se), tot seguit, havia de ser capaç de seleccionar la documentació obtinguda (distingir entre webs/estudis/tractaments periodístics segons la procedència i el grau d'investigació) i, finalment, havia d'interpretar i actuar (d'acord amb les normes del joc prèviament establertes) i tot, segons un rol escollit a priori (i canviant en cada situació o temàtica d'estudi per evitar discursos de lideratge i potenciar estratègies informals que facilitessin un altre punt de vista).

Durant el curs acadèmic l'alumne havia de resoldre 3 escenaris i per fer-ho tenia un temps limitat. Durant les primeres edicions i coincidint amb un nombre reduït de participants (els cursos 2001-02 i 2002-03 la Llicenciatura de Geografia va enregistrar un nombre reduït de matriculats), l'alumne tenia una setmana per resoldre la pràctica i aportar solucions mentre els companys l'acompanyaven en la recerca de documents i en l'elaboració dels plantejaments i, com en un joc, li tocava "jugar" al següent. A partir de la tercera edició, en créixer de manera significativa el nombre de participants, la periodicitat es va resoldre tot fixant un termini més o menys flexible (a l'entorn d'un mes) tot i que s'aprofitaven les classes teòriques per esperarar

als participants i per facilitar-los eines o estratègies que asseguressin el bon funcionament del joc. Els escenaris triats també volien respondre a diferents inquietuds per incitar al desenvolupament de manera que tractaven temàtiques variades que implicaven aspectes tant productius com territorials, socials o directament relacionats amb el medi natural.

Ja en l'avaluació, es tenia en compte tot el procés d'aprenentatge i d'anàlisi però seria el document/informe final elaborat en cada escenari (que s'incorporava en l'entorn virtual juntament amb la informació base) i que havia d'acumular per una banda la síntesi del contingut obtingut prèviament i per l'altra una forma concreta d'exposició (informe, article periodístic, text legislatiu, text narratiu...), el que en definiria en major mesura la posterior qualificació. D'aquesta manera la dinàmica de la participació quedava reflectida en la pàgina web del joc i per tant s'assegurava un doble contacte: alumne-alumne i alumne-organització.

En aquest sentit i durant les vuit edicions s'han donat tota mena de casuístiques entorn de l'avaluació. Una vegada superada la fase d'iniciació (tot sigui dit: amb una forta implicació per part dels alumnes) en la segona edició del *Desmuntant Àfrica* la voluntat del joc era ser estricta amb les normes inicials i per això i de comú acord, es va introduir la figura de l'atzar de manera que, una vegada es resolva l'escenari cada participant (cada país) rebia una "targeta d'atzar" que comptabilitzava l'avenç o el retrocés del seu PIB per càpita en termes relatius. De vegades per motius exògens, de vegades per males pràctiques econòmiques internes els països subsaharians solucionaven/invertien els seus processos cap al desenvolupament. Aquesta pràctica, completament aliena a l'alumnat i que s'intentava corregir durant l'avaluació, emfatitzava el caràcter lúdic del joc sense entrar en contradiccions amb el propi procediment, posant de manifest que la dinàmica per assolir el desenvolupament s'estructurava, en part, sobre elements que sobrepassen les actuacions particulars.

Més endavant, i sempre en funció del grau d'implicació dels participants, des de les institucions internacionals (un dels papers del professor), se'ls encoratjava a desplegar actituds i estratègies proactives. El resultat era immediat i s'articulava de manera paral·lela al joc: la celebració d'una cimera sobre la sida en la cinquena edició (que varen fer coincidir amb la celebració del dia internacional de la sida segons les Nacions Unides) i que va desplegar un seguit d'accions col·lectives en pro de la cooperació més enllà de les tasques docents programades; la posta en marxa de plataformes col·lectives com el cas de Hagggett&Mandioca (H&M) en la tercera edició, la Unió dels Pobles Africans (UPA) en la quarta, l'Associació Units per la Corrupció (AUC) en la cinquena, Acords de Cooperació en Desenvolupament de les Infraestructures (ACDI) en la sisena, i la Unió Africana per la Sobirania (UAS) amb Carta Fundacional, en la vuitena. En aquest sentit, cal ressenyar de manera especial la plataforma Hagggett&Mandioca (que per una banda prenia el nom d'un dels autors més llegits durant el curs i per l'altra del producte agrari amb més pes específic a l'Àfrica subsahariana) per la seva empremta negociadora i sobretot persistència participativa al llarg de tres edicions (els impulsors van formar part de les dues següents edicions des de l'assessorament al nou alumnat per tal d'encoratjar-lo a formar un col·lectiu com a base per a l'assoliment dels objectius marcats). Aquest grup estratègic de països s'havia creat amb la voluntat de comercialitzar amb els productes agraris de manera comuna i evitar problemes per manca d'abastament alimentari, sortides comercials poc avantatjoses i preus descontrolats, prioritats centrals del seu projecte magníficament exposat en l'apartat del fòrum alternatiu del *Messenger Groups de Microsoft*.

4. Context geogràfic

Per què l'Àfrica? El continent Africà reuneix tots els requisits per a ser considerat el "tauler de joc". D'entrada mereix tota l'atenció més enllà de la descripció subjectiva i estandarditzada basada sovint en un coneixement escàs. Es tracta d'una realitat geogràfica propera que desperta valors d'excepció i quasi mai, més enllà de les institucions internacionals, planteja la intervenció. Aglutina una heterogeneïtat (densitats, recursos naturals, contrast rural-urbà, ...) que passa desapercibuda i a l'hora exemplifica valors comuns que destaquen per la seva negativitat (corrupció, conflicte, deute, falta de llibertats i de democràcia, colonialisme, ...). El procés de globalització econòmica està condemnant aquest territori a l'oblit i a la desestructuració dins el marc mundial. Per això la seva exclusió (econòmica, política, social i ambiental) a escala internacional obliga a una revisió immediata i a la posta en marxa de mecanismes que, encara que aquí es vinculin a finalitats didàctiques, obliguen als alumnes de l'assignatura a, primer, conèixer la realitat subsahariana; segon, a la reflexió de fenòmens com la interdependència i les contradiccions; i tercer, a donar resposta a una realitat complexa de la que se'n observen diferents variables.

5. El contingut: del debat a l'acció

Aquest joc d'estratègia aprofita l'experiència didàctica per esperonar el debat sobre temàtiques d'actualitat, i ho ha fet de manera directa. Cada escenari ha reflexionat sobre una problemàtica concreta i n'ha demanat un plantejament acurat, així com una actuació estratègica clara i contundent. Els exemples fins ara treballats han versat tant sobre temàtiques clàssiques com actuals. Alguns exemples emprats han estat qüestions/problemàtiques de primera magnitud com ara els creixements demogràfics i l'altíssim percentatge de població jove, la sida, l'aigua, la democratització, el deute extern/financer,..., sense deixar de banda matèries com ara l'expropiació de recursos naturals, la ocupació xinesa i la neocolonització, la corrupció, el coltan, la sobirania alimentària, ... Qüestions totes elles que inciten el debat i la presa de postures dràsticament i massa sovint contradictòries. En aquest sentit, l'alumne primer n'exposa les respectives causes tot explicant-ne el contingut (per tant, prèviament s'ha hagut de documentar en la temàtica específica) i segon, ha de ser capaç d'aportar "solucions" i estratègies que corregeixin (o minimitzin) les problemàtiques plantejades. En resum, haurà acumulat molta informació (documental, gràfica i cartogràfica), tot seguit l'haurà destriat del garbuix generat i l'haurà sintetitzat de manera crítica. Finalment, i tenint sempre present el rol escollit (diferent en cada escenari) en presenta i justifica una acció o conjunt d'accions que exemplifiquin, ja sigui en un territori concret, ja sigui per un col·lectiu específic, la posta en marxa d'iniciatives, estratègies i/o sinèrgies que contribueixin a modificar la realitat de la problemàtica plantejada.

El balanç de les edicions del *Desmuntant Àfrica* és positiu. La iniciació es va desplegar gràcies a l'entusiasme dels alumnes que potser no tenien clar com havia de ser el format però sí quins eren els objectius finals i què es volia aconseguir. Per tot això, la prioritat del segon any es va focalitzar en definir de manera clara les regles de joc, l'avaluació així com la introducció d'instruments lúdics (targeta d'atzar). La tercera edició fins i tot es podria titllar de plena especialització perquè el centre d'atenció va ser el contingut. A partir d'aquí va començar a ser més important què es feia i perquè es feia d'aquella determinada manera. Prenia força i interès la responsabilitat del participant per la qualitat dels documents que es presentaven, per la diversitat d'actituds que es representaven, per la implicació més enllà de la feina individual encomanada en les pràctiques de l'assignatura de Geografia Humana. És a partir de la quarta edició del *Desmuntant Àfrica* que es pot començar a parlar de diversificació i de propostes alternatives. Diversificació perquè els alumnes es mostren més o menys interessats en

diferents temàtiques molt concretes (com si pretenguessin a primer curs, esdevenir-ne ja especialistes). De propostes alternatives perquè es despleguen projectes de cooperació paral·lels al curs amb l'interès d'aportar solucions (des de la política, des de la societat civil, des de les institucions internacionals, des de les ONG's, ...), de tancar "forats", controlar i proposar en equip i decidir adoptar mesures pal·liatives que actuïn com a testimoni del pretès desenvolupament del seu país (objectiu final d'aquest joc d'estratègia).

La proposta didàctica aquí plantejada ha atorgat un major grau d'innovació en el paper de l'alumnat però també ha deixat la corresponent petjada en el paper del professorat i el sistema d'avaluació, de manera que la dinàmica clàssica ha deixat pas a noves maneres d'avaluar i de respondre a la implicació de l'alumne. Així, la pròpia dinàmica del joc d'estratègia, amb diferents escenaris i possibles respostes, cadascuna d'elles amb prou criteri per ser valorades satisfactòriament; la interrelació entre diferents països i, per tant, la coalició davant interessos comuns, o el grau de participació més enllà dels mínims exigibles, amb propostes diferencials i que han facilitat nous debats, han enriquit el tauler de joc però al mateix temps han dificultat l'establiment d'un criteri marc tipus per ser aplicat com a taula rasa davant una avaluació preestablerta. Tot plegat ha donat pas a sistemes alternatius d'avaluació, com una prova pilot en la qual es va atorgar un paper avaluador significatiu a l'alumne: en la cinquena edició es va posar en pràctica un sistema de qualificació nou en el qual cada participant havia de valorar la feina feta dels països amb qui coincidia en frontera administrativa. L'experiència va ser molt gratificant perquè forçava als alumnes a fixar-se en la feina feta pels companys més enllà dels documents de resposta als escenaris. Per exemple, en un escenari la comunitat internacional donava molts diners si s'articulaven un seguit de mesures contra la corrupció amb el condicionant que la distribució d'aquesta partida econòmica s'atorgava de forma indirectament proporcional a la corrupció existent al país. En aquest cas, els alumnes varen haver de consensuar les dades en la matèria d'una referència internacional per procedir a la distribució de l'ajuda econòmica abans d'iniciar el joc. Aquest valor afegit que podia passar desapercebut pels professors va poder ser valorat i justificat, de manera que un nou factor entrava a formar part de la partida i donava valor afegit a l'avaluació global.

Per altra banda, durant les darreres edicions i en el marc del paper de l'alumnat i l'aplicació dels seus coneixements en la resolució de cadascun dels escenaris, s'han observat dinàmiques molt diferents d'afrontar el joc d'estratègia. D'una banda, s'ha ampliat l'espectre de participació i consegüentment de coneixements i de continguts fins aconseguir alguns treballs d'excel·lència. Per l'altra, s'ha incrementat la inclusió d'alumnes amb accés a majors de 25 anys i a majors de 50 anys que han aportat dosis d'experiència acumulada que han enriquit la pràctica docent.

Conclusions

Desmuntant Àfrica es postula i es presenta com una referència didàctica a tenir en compte en l'àmbit docent per tal d'aproximar l'alumnat i el professorat a una realitat poc coneguda, l'Àfrica subsahariana, des d'un format original, *Moodle*, i des d'una base virtual quotidiana, internet.

En aquest sentit, i en referència a la trajectòria d'aquesta eina docent, l'acumulació d'experiències al llarg de les vuit edicions realitzades reflecteixen el grau d'èxit de la iniciativa de la mà de factors com:

- La participació de l'alumnat en un context que li és o bé desconegut/desdibuixat o bé influenciat/partidista, de manera que només la seva implicació en el coneixement del mateix permetrà obtenir-ne una perspectiva realista.
- La responsabilitat afegida d'esdevenir representant d'un territori i d'una població i en conseqüència, tenir la possibilitat de definir tendències que puguin esdevenir un marc d'actuació vàlid per a la seva millora.
- La justificació de les iniciatives preses i la contextualització dels efectes resultants en la realitat africana, per tant, de ser conseqüent en tot moment amb les decisions preses o obviades que tenen repercussions directes en el territori i en la població que en forma part.
- La cooperació entre l'alumnat i, per tant, entre els països que representen, traspasant els límits físics de l'aula per aportar reflexions, idees i sobretot voluntats davant una realitat més propera del que el dia a dia permet aturar-se. Aquí la voluntat i la persistència de cada alumne serà clau per a assolir un objectiu particular però coincident en l'engranatge del conjunt: el desenvolupament.
- La recurrència any rere any, edició rere edició, de la capacitat de respondre, des de les aules docents i de la mà de l'alumnat, a reptes i conjuntures que no pertanyen a les portades dels mitjans de comunicació i que, massa sovint, s'obvien o es resolen des de la ignorància del que no es vol conèixer ni molt menys acceptar.

Aquí, el format virtual i interactiu, *Moodle*, és clarament una eina que permet trencar la típica relació professor – alumne, obrir i donar a conèixer la informació generada i afavorir a que l'alumne prengui part activa del marc proposat inicialment i pugui transmetre els seus coneixements després de llegir, seleccionar, interpretar i actuar davant tota la informació de la que disposa. Amb tot però, és l'alumne el que, en primer terme, decideix l'avenç del joc amb la seva predisposició per aprendre i esdevenir responsable de cadascun dels passos que impulsa en nom d'un país i, per tant, d'una població, que li és desconegut o poc conegut i pel qual calen propostes clares, incisives i generadores de canvi. És així com cadascuna de les edicions ha seguit un estil únic i irrepetible, donat que cada alumne i, en conseqüència, cada grup d'alumnes, ha impulsat estratègies úniques des dels seus principis i el que aquest concep per desenvolupament. En tot moment però, el paper del professorat ha estat crucial per tal d'esperonar i involucrar, des del minut u, l'alumnat perquè se senti peça clau del joc, un joc que té com a marc incomparable el continent africà i que, per la realitat que presenta, ha permès establir una relació bidireccional entre alumne i territori, on cadascun d'aquests dos agents és fonamental per assolir amb èxit l'objectiu proposat: el desenvolupament.

Amb tot, la coincidència de factors claus com unes pràctiques d'assignatura innovadores per diferents; un entorn virtual còmode, fàcil i en línia; una excel·lent predisposició de l'alumnat, i un marc territorial idoni, explica el grau de satisfacció d'una experiència que fa vuit anys va néixer per trencar barreres davant una praxis clàssica i que ara vol establir-se com a garant d'ensenyament i aprenentatge nou, participatiu i dinàmic.

Bibliografia

De Sebastián, L. (2006). *África, pecado de Europa*. Colección Estructuras y Procesos. Serie Ciencias Sociales. Editorial Trotta, Madrid.

Giles, B. (2008). *Africa Doesn't Matter: How the West Has Failed the Poorest Continent and What We Can Do About It*. Arcade Publishing. New York.

Martínez Peinado, J. (1999). *El capitalismo global, Límites al desarrollo y a la cooperación*. Icaria & Antrazyt - Economía, Barcelona.

Millstone E. i Lang T. (2003). *Atlas de l'alimentation dans le monde*. Éditions Autrement. Collection Atlas/Monde. Paris.

Mokubung, N. (1990). *Pedagogy of Domination: Toward a Democratic Education in South Africa*. Africa World Press.

Navas, S. i Noguera, A. (2004-2005). *Millora dels serveis bàsics d'Hukut*. Projecte-memòria de recerca de Ciències Ambientals, curs 2004-2005. Associació BAFALAY, amics solidaris de la Casamance, promotora de projectes de desenvolupament al Senegal.

Sachs, J. (2005). *El fin de la pobreza*. Arena Abierta, Barcelona.

Soler-Pont, A. (2005). *Un meravellós llibre de contes de l'Àfrica per a nens i nenes*. Columna Edicions, S.A. Barcelona.

Turkson, JK. (2000). *Power Sector Reform in Sub-Saharan Africa*. St. Martin's Press, New York.

Zumin, Laura. (1996). *Les desigualtats mundials: un marc d'estudi possible*; a Omnium Cultural, Delegació d'Ensenyament Català, Escola Catalana. Núm. 329.

El estado del mundo. Anuario económico geopolítico mundial. Akal Ediciones. 2008 i anteriors.

Portals web indispensables pel contingut:

www.afrol.com

www.jeuneafrique.com

www.africaserver.nl

www.rebellion.org

www.africansocialforum.org

www.nepad.org

www.un.org

www.casafrika.es

Portals web indispensables per la forma – iniciatives d'internet:

www.ntafrica.org (ONG d'ordinadors per l'Àfrica)

www.filopolis.net (premi del Ministeri d'Educació per la iniciativa dedicada a la filosofia)

Qüestions i consideracions per al debat

L'acumulació d'edicions ha permès definir alguns punts claus a tenir en compte de cara a la millora i a la consolidació d'aquesta experiència docent i que versarien en:

- *Pel que fa al contingut:*

Desmuntant Àfrica com a experiència docent interactiva i la seva implicació en la disciplina geogràfica i en d'altres disciplines de la Universitat de Girona (una possible vinculació o col·laboració amb la Càtedra UNESCO Desenvolupament Humà Sostenible), així com la possible adequació en d'altres universitats.

Implicar el format del *Desmuntant Àfrica* en d'altres contextos geogràfics: canvi en l'escenari d'anàlisi: un *Desmuntant Llatinoamèrica?* Un *Desmuntant Àsia?*

Establir un marc d'avaluació que reculli amb suficients garanties tot el bagatge que aporta l'alumnat, de manera que no tan sols els documents aportats siguin la referència, sinó que la participació activa, la col·laboració, la innovació o el debat generat tingui una traducció clara en els paràmetres avaluadors finals.

- *Pel que fa a la forma:*

Una possible obertura de l'entorn *Moodle* a tota la comunitat universitària (no només als alumnes i professors de l'assignatura on s'imparteix el *Desmuntant Àfrica*) i també al públic en general, facilitant l'accés als resultats de la pràctica i el diàleg. Un dels objectius de l'experiència didàctica és aportar coneixement sobre l'Àfrica i, en aquest sentit, la presentació dels continguts fora de la comunitat universitària: ONG's, associacions solidàries, premsa especialitzada, fòrums alternatius... afavoriria una major difusió de la seva realitat i de les propostes que des d'aquest format interactiu s'aporten. Això recompensaria el treball realitzat per l'alumnat i actuaria d'estímul per ampliar-ne el coneixement previ.

Definir o adequar un marc d'activitat dins l'entorn *Moodle* que respongui a les necessitats de la pràctica didàctica, que no limiti el marc dinàmic que requereix un format interactiu com el del *Desmuntant Àfrica* i que augmenti la interacció entre l'alumnat i entre aquest i el professorat. A major especialització del format interactiu, major garantia d'acomplir els objectius.

- *I englobant forma i contingut:*

Posició del *Desmuntant Àfrica* dins l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES). La nova proposta europea en matèria d'educació pot ser el marc idoni en què una pràctica interactiva com la proposada esdevingui tot un referent, de manera que el contacte professor-alumne prengui un nou format per tal de guanyar dinamisme i no perdre contingut. *Desmuntant Àfrica* pot ser un format idoni per argumentar i impulsar un ensenyament menys presencial i més pràctic, acord a les premisses del nou format educatiu europeu.